

Henryka Sędziak

Dawne i zapomniane słowa w XIX-wiecznym modlitewniku dla kobiet „Bądź wola Twoja”

Język - Szkoła - Religia 4, 315-323

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryka Sędziak
Łomża

DAWNE I ZAPOMNIANE SŁOWA W XIX-WIECZNYM MODLITEWNIKU DLA KOBIEC „BĄDŹ WOLA TWOJA”¹

Niniejszy artykuł jest drugim² z kolei opracowaniem cech językowych XIX-wiecznego modlitewnika „Bądź wola Twoja”³ wydanego w Warszawie w 1882 roku Nakładem Gebethnera i Wolffa. Książeczka licząca 684 strony tekstu zawiera „modlitwy i rozmyślania na wszystkie dni tygodnia i miesiąca, na wszystkie uroczystości kościelne i na wszelkie okoliczności życia” – czytamy w podtytule modlitewnika. Autorka Józefa Kamocka zebrała teksty religijne z różnych źródeł i uzupełniła je własnymi modlitwami i rozmyślaniami przeznaczonymi dla kobiet z wyższych sfer, do których należy także autorka. Świadczy o tym jej ocena własnego stosunku do służby, zachowań w towarzystwie.

Artykuł ten poświęcony jest dawnemu słownictwu, dziś często zapomnianemu. Frekwencja tego słownictwa w modlitewniku jest różna w różnych typach tekstów. Najmniej słów dawnych i przestarzałych jest w modlitwach i rozmyślniach autorki, więcej zaś w tekstach „Pieśni różnych” zamieszczonych w końcowej części modlitewnika, w „Godzinkach o Niepokalanem Poczęciu N. Maryi Panny” oraz w licznych litaniach. Są to bowiem modlitwy powstałe znacznie wcześniej. Trudno jednak dziś określić czas ich powstania, a to nie należy do przedmiotu artykułu.

Język religijny, jakim pisane są modlitwy zawarte w analizowanym zbiorze, jest językiem hieratycznym, który ma być ‘kapłański, rytualny; uroczysty, dostojny, namaszczone, pełen patosu’⁴. Język ten „wyróżniamy apriorycznie nie na zasadzie formy, lecz na zasadzie funkcji, jaką pełni ta odmiana w życiu społecz-

---

¹ *Bądź wola Twoja. Modlitwy i rozmyślania* zebrała Józefa Kamocka, Wyd. 3, Warszawa 1982.

² H. Sędziak, *Cechy fleksyjne i składniowe tekstów XIX-wiecznego modlitewnika dla kobiet „Bądź wola Twoja”*, [w:] *Język – Szkoła – Religia*, red. M. Chmiel, A. Lewińska, Pelplin 2008, s. 263-278.

³ *Bądź wola Twoja*. op. cit.

⁴ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Wyd. XXV (poprawione i uzupełnione), Warszawa 2000, s. 211.

nym”⁵. Poza tym ulega on pewnym zmianom⁶, ale nie tak szybkim jak inne odmiany języka, dlatego w naszych modlitwach i pieśniach religijnych tak wiele wyrazów i zwrotów, które nie funkcjonują we współczesnej polszczyźnie.

Z tekstów modlitewnika wyekscerpowano 96 leksemów, które nie występują w polszczyźnie współczesnych użytkowników języka bądź zmieniły dawne znaczenie. Zdecydowana większość analizowanych leksemów (95,8%) znajduje poświadczenie w *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego⁷, co jest oczywiste, gdyż „zawarty w Słowniku (...) materiał obejmuje dwa wieki: od połowy wieku XVIII do połowy XX”⁸.

Analizowane słowa występujące w SJPD w większości opatrzone są kwalifikatorami chronologicznymi: *daw.* (36,4%), *przestarz.* (35,4%), gdyż już w okresie tworzenia Słownika odczuwane były jako dawne i przestarzałe. Sprawdzano obecność tych leksemów w słowniku współczesnej polszczyzny⁹. Okazało się, że 58,3% słów nie znajduje poświadczenia w Słowniku Dunaja (SWJP). Ze słów występujących w SWJP 16 ma inne znaczenie, a część wyrazów opatrzonych w SJPD kwalifikatorami chronologicznymi, występuje tu bez kwalifikatorów, np. *rozbrat*, *wspomożenie*, *żywot* (w SJPD z kwalifikatorem *daw.*), *nawiedzić*, *raczyć*, *wiekuisty* (w SJPD *przestarz.*).

Przegląd słownictwa rozpoczniemy od wyrazów z kwalifikatorem chronologicznym w SJPD:

1. Z kwalifikatorem *daw.*

Według SJPD: „skrót *daw.* określa wyraz lub znaczenie nie znane dzisiejszemu językowi” (s. XL). W analizowanym materiale językowym jest 35 leksemów z kwalifikatorem *daw.*, co stanowi 36,4% omawianego słownictwa. Przykłady: *domieścić*, *dzięka*, *należć*, *niżeli*, *obliczność* ‘oblicze’, *oblubieniec*, *odpocznienie*, *popadać*, *posilać* ‘dodawać sił’, *prostota* ‘pospółstwo, gmin’, *przedać*, *przeniewierzyć się*, *przytomy* ‘obecny’, *społecznie* ‘wspólnie, razem’, *szczęście*, *świętnica*, *ubogacić*, *uskromić*, *utwierdzić* ‘ufortyfikować, obwarować’, *uważać* ‘wizować, spostrzegać’, *uweselić*, *użalenie* ‘litość, politowanie’, *warownia* ‘forteca’, *twierdza*, *wielmożność* ‘moc, potęga’, *wielowładny*, *wspomożenie*, *zadosyć*, *zaprzec* ‘wyprzec się’, *zaród* ‘zaczątek’, *żywot* ‘brzuch, łono’.

⁵ I. Bajerowa, *Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności*, „Lódzkie Studia Teologiczne” nr 3, s. 11.

⁶ B. Matuszczyk, *O przemianach współczesnego języka religijnego*, [w:] K. Ożóg [red.], *Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury*, Rzeszów 2007.

⁷ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I-XI, Warszawa 1958-1969 (skrót: SJPD).

⁸ Tamże, t. 1, s. XIV.

⁹ *Słownik współczesnego języka polskiego* pod red. B. Dunaja, t. 1-2, Warszawa 2001.

Przykłady użyć:

domieścić *daw.* ‘dodatkowo umieścić, dołączyć’:

„(...) żebym zasłużyła być po śmierci *domieszczoną* w tym niebieskim przybytku”. (s. 483)

popadać *daw.* ‘rozpadać się, popękać’:

„Zasłona się *popadała*,
Ziemia się rwie, ryczy skała”. (s. 669)

prostota *daw.* ‘prosty lud, pospólstwo, gmin’:

„Potem¹⁰ i króle widziani,
Cisną się między *prostotą*”. (s. 668)

prytomny *daw.* ‘obecny’:

„(...) żeś jest w tym Najświętszym Sakramencie *prytomny*
Bóg mój i Pan mój”. (s. 288)

rozbrat *daw.* ‘rozstanie, rozłąka’:

„*Rozbrat*, obłudnyć świecie wypowiadam,
Grzechów się moich szczerze wypowiadam”. (s. 670)

wielmożność *daw.* ‘moc, potęga’:

„Dziękując wielce Twój *wielmożności*
Za ten dar zacny, Twój wszechmocności”. (s. 437)

żywoť *daw.* dziś gw. ‘brzuch, łono’:

„Od wszelakiej zarazy świata ochroniona,
Pierwój święta w *żywoćie* matki, niż zrodzona”. (s. 330)

Z analizowanych tu wyrazów 15 znajduje poświęcenie w SWJP, co stanowi 42,8%. W tym 5 wyrazów w takim lub podobnym znaczeniu jak w SJPD, np.:

rozbrat SJPD *daw.* ‘rozstanie, rozłąka’; SWJP ‘rozłam, niezgoda’

uweselenie SJPD i SWJP *daw.* ‘wesołość, radość’

wspomożenie SJPD *daw.* ‘pomoc, ratunek, datek, jałmużna’;

SWJP ‘wsparcie’.

A 10 wyrazów w znaczeniu innym, np.:

prytomny SJPD *daw.* ‘obecny’;

SWJP ‘mający pełną świadomość’;

społecznie SJPD *daw.* ‘wspólnie, razem’;

SWJP ‘ze społecznego punktu widzenia’;

utwierdzić SJPD *daw.* ‘otoczyć murem, wałem w celu umocnienia; fortyfikować, obwarować’; SWJP ‘zapewnić, że ktoś postępuje słusznie, dobrze, upewnić kogoś’;

¹⁰ W cytatach z modlitewnika zachowuję pisownię i interpunkcję zgodną z oryginałem.

uważać SJPD *daw.* ‘widzieć, spostrzegać’;

SWJP ‘koncentrować się na czymś, skupiać uwagę’;

zaprzec się SJPD *daw.* ‘nie przyznawać się do czegoś; wypierać się’; SWJP
‘w odniesieniu do oddechu: zatrzymać, tamować’;

Dawne słowa, które autorzy Słownika Doroszewskiego oceniają jako „nieznane dzisiejszemu językowi”, w Słowniku Dunaja występują bez kwalifikatorów chronologicznych, znaczy to, że funkcjonują we współczesnej polszczyźnie, ale przeważnie w innym znaczeniu, rzadziej w znaczeniu zbliżonym.

Leksemy z kwalifikatorem *daw.* to przede wszystkim rzeczowniki (42,9%) i czasowniki (40%), rzadziej przysłówki (11,4%) i przymiotniki (5,7%).

2. Z kwalifikatorami *przestarz.* i *rzad.*

Skrót *przestarz.* określa wyraz lub znaczenie dziś jeszcze spotykane, ale już wychodzące z użycia. W charakteryzowanym słownictwie są 34 leksemy z kwalifikatorem *przestarz.*, to znaczy 35,4% omawianego słownictwa. Są to słowa: *cny* ‘szlachetny, zacny’, *dań*, *karmiciel*, *lubo*, *miłościwy*, *mór* ‘zaraza’, *naonczas*, *naśladownica*, *nawiedzić*, *nieprzestanny* ‘nieustanny’, *niespokojność*, *osławić* ‘obmawiać, szkalować kogoś’, *porodzić*, *pożywać*, *przenajdroższy*, *przyrównywać*, *raczyć*, *skon*, *słabieć*, *służebnica*, *służebnik*, *swawola*, *szczęśliwość*, *ubezwładnienie*, *udarować*, *ukształcenie*, *utrapienie*, *wiekuisty*, *wiekuiście* ‘zawsze, wiecznie’, *zagniewanie*, *zawierać*, *zrodzić* ‘urodzić, spłodzić’.

Przykłady użycić:

cny *przestarz.* ‘szlachetny, zacny; czcigodny, dostojny’:

„Boże Abrahama *cnego*,

Racz wejrzeć na ludzkie plemię”. (s. 684)

mór *przestarz.* ‘zaraza’ p. dżuma ‘ciężka, prawie zawsze śmiertelna choroba zakaźna; mór, zaraza morowa’:

„Oddal śmiertelność, co lud zabija,

Broń nas *od moru*, Zdrowaś Maryja”. (s. 682)

porodzić *przestarz.* ‘wydać na świat, urodzić’:

„(...) co niech da ten, któregoś Ty Panno *porodziła* Syn Twój a Pan nasz Jezus Chrystus” (s. 329)

słabieć *przestarz.* ‘stawać się słabym; słabnąć’:

„Karm nas *słabiejące* dzieci,

A broń od złych wrogów sieci” (s. 676)

wiekuiście *przestarz.* ‘ciągle, wiecznie’:

„(...) abym tak służyła Bogu, jak Ty mu służyłeś na ziemi, a potem w niebie mogła go *wiekuiście* uwielbiać razem z Tobą”. (s. 5)

zawierać *przestarz.* ‘zamykać’, *fraz.* *Zawrzeć powieki* ‘umrzeć’:

„Ach! ach! na krzyżu umiera,
Jezus oczy swe zawiera”. (s. 669)

zagniewanie *przestarz.* ‘gniew, złość’:

„O wstrzymaj, wstrzymaj Twoje zagniewanie
I zbrodni naszych zapomnij już, Panie”. (s. 665)

Niektóre wyrazy przestarzałe dziś funkcjonują jako książkowe.

Kwalifikator ekspresywny *książ.* określa wyrazy używane „w piśmien-
nictwie a nabierające

zabarwienia nieco patetycznego w mowie potocznej”. (s. XL)

Przykłady:

dań *przestarz.* dziś *książ.* ‘dar, podarunek’:

„Niosąc dary Panu w dani:
Mirę, kadzidło i złoto”. (s. 668)

miłościwy *przestarz.* dziś *książ.* ‘łaskawy, dobrotliwy,
pełen miłosierdzia; litościwy’:

„Bądź nam *miłościwą* i łaskawą, (...) otrzymaj nam zbawienie wieczne
w niebiosach” (s. 486)

naonczas *przestarz.* dziś *książ.* p. naówczas ‘ w owym czasie, wówczas,
wtedy’:

„(...) jakoś się sam zataił *naonczas*, gdy Cię Żydzi kamieniować
i z góry strącić chcieli”. (s. 307)

skonu *przestarz.* dziś *książ.* ‘śmierć, zgon, skonanie’:

„(...) w chwili *skonu* otwierasz usta, aby wołać do Ojca swego
o przebaczenie mych grzechów”. (s. 397)

wiekuisty *przestarz.* dziś *książ.* ‘istniejący, znany od wieków; odwieczny’:

„(...) wyzwól mnie nadewszystko od śmierci *wiekuistej*, mój Panie”.
(s. 34)

Parę wyrazów przestarzałych pełni dziś funkcję ekspresywną, podniosłą.
Skrót *podn.* określa wyrazy używane w stylu patetycznym, np.:

nawiedzić *przestarz.* dziś *podn.* ‘o bóstwie: nappełnić,
obdarzyć (łaską, spokojem); natchnąć’:

„Trójco święta, Boże jedyny, racz nas *nawiedzić*”. (s. 435)

31,2% wyrazów z kwalifikatorem *przestarz.* występuje w SWJP, najczę-
ściej bez kwalifikatora, co według autorów tego Słownika wskazuje na
ich funkcjonowanie w polszczyźnie współczesnej. Wśród wyrazów wy-
stępujących w SWJP tylko trzy leksemy mają inne znaczenie niż w Słow-
niku Doroszewskiego:

porodzić SJPD: zob. wyżej;

SWJP ‘o wielu dzieciach: urodzić jedno po drugim’;

swawola SJPD *przestarz.* ‘brak karności, nieposłuszeństwo, nieufność’:

„Ach! ach! dla mojej *swawoli*

Jezus umiera i boli”. (s. 670)

SWJP ‘dokazywanie, figle, psoty’.

zawierać SJPD: zob. wyżej;

SWJP ‘mieścić coś w sobie, mieć coś jako składnik’.

Aż siedem wyrazów z kwalifikatorem *przestarz.* w SJPD ma takie samo lub podobne znaczenie w Słowniku Dunaja, np.:

osławić SJPD *przestarz.* ‘obmawiać, szkalować kogoś; zniesławić’:

„(...) abym nic próżnego i niepożytecznego nie mówiła,
nieprzytomnych *nie osławiła*”. (s. 7)

SWJP *oslawiony* ‘znany z czegoś złego’.

raczyć SJPD *przestarz.* ‘chcieć łaskawie coś zrobić, uczynić’:

„Abyś nas od niedowiarstwa i ślepoty serca zachować *raczył*”. (s. 297)

SWJP ‘zechcieć coś zrobić’.

utrapienie SJPD *przestarz.* ‘zmartwienie, strapienie’:

„Umysł *utrapieniem* srodze ściśniony; a upór
w złém trwa nic nie poruszony”. (s. 677)

SWJP ‘zmartwienie, zgryzota, troska’.

uproszenie *rzad.* ‘uzyskanie czegoś prosząc usilnie’:

„Ofiaruję Ci Go także (...) *na uproszenie* sobie szczęśliwej śmierci
i szczęśliwego skonania”. (s. 312)

wszecchność *rzad.* rzecz. od przym. *wszechmocny*

‘mający moc nieograniczoną, absolutną’:

„Dziękując wielce Twej wielmożności

Za ten dar zacny, Twej *wszecchności*”. (s. 437)

Omawiane w tej grupie leksemy z kwalifikatorem *przestarz.* to przede wszystkim rzeczowniki (47,1%) i czasowniki (29,4%), rzadziej przymiotniki (14,7%) i przysłówki (5,9%) i tylko jeden spójnik (*lubo*) 2,9%.

3. Z kwalifikatorami ekspresywnymi

Wyżej wspomniano już o kwalifikatorach ekspresywnych (*książ.*, *podn.*) przy omówieniu słownictwa przestarzałego. W badanym materiale językowym kwalifikatorami tymi opatrzone są cztery leksemy. Są to leksemy z kwalifikatorami:

książ.: *orędowniczka, przybytek, trapić;*

podn.: *pienie;*

Przykłady użyć:

orędowniczka *książ.* ‘ta, która oręduje, wstawia się za kimś,
popiera kogoś’:

„(...) sprawiedliwi, pokutujący i grzeszni wzywają Cię jako swą potężną *Orełdowniczkę* przed Bogiem”. (s. 486)

przybytek *książ.* ‘budowla, pomieszczenie będące czyjąś siedzibą’:

„I wziął Ją na mieszkanie *do przybytku* swego”. (s. 328)

trapić *książ.* ‘martwić, wyrządzać komuś przykrość; dawać się we znaki’:

„Śliczna gwiazdo! Racz nam teraz uskromić niebo srogie,
Które *trapi* ciężkim morem zewsząd ludzie ubogie”. (s. 679)

pienie *podn.* zwykle w lm ‘to, co jest śpiewane; pieśń, śpiew’:

„Do świętych obrzędów łączymy radośne *pienia*”. (s. 434)

Z czterech omawianych w tej grupie wyrazów tylko dwa znajdują poświadczenie w Słowniku Dunaja i mają podobne znaczenia:

przybytek SWJP ‘niewielki podniośle o budowli przeznaczonej do celów sakralnych bądź innych wzniosłych celów’.

trapić SWJP ‘przyprawiać kogoś o zmartwienie, wyrządzać komuś przykrość; niepokoić, nękać, gnębić’.

Analizowane leksemy występujące w SWJP najczęściej pozbawione są kwalifikatorów, tu tylko w jednym wyrazie *przybytek* w sformułowaniu definicji znaczeniowej ujawnia się informacja, że we współczesnej polszczyźnie słowo to stosowane jest w stylu podniosłym.

4. Bez kwalifikatorów w SJPD

Znaczna grupa omawianych słów (19,8%) występuje w Słowniku Doroszewskiego bez kwalifikatorów chronologicznych, ale przez współczesnego użytkownika polszczyzny odczuwanych jako dawne i dziś rzadko stosowane. Przykłady: *folgować, frasobliwy, gorzkość, karanie, majątność, niedowiarstwo, niezmazany, obgadywanie, pocałowanie, słodkość, świekra, świętobliwość, tłuszcz, ubić, wieśniaczy, zgrzeszenie, zmaza, zmazać, zwalisko*.

Aż 61,1% omawianych w tej grupie słów nie występuje w słowniku współczesnej polszczyzny.

Przykłady użyć tych wyrazów:

gorzkość ‘gorzki smak; gorycz’; *przen.* ‘przykrość, nieprzyjemność’:

„Panie Jezu Chryste, przez onę *gorzkość*, którąś za nas nędznych grzeszników na krzyżu ucierpiał, (...) zmiłuj się nad duszą moją”.
(s. 325)

majątność ‘majątek, posiadłość ziemską; dobra’:

„Dom nasz i *majątność* całą
I Twoje wioski z miastami...” (s. 668)

niedowiarstwo ‘z punktu widzenia jakiejś religii: powątpiewanie o prawdach wiary, brak wiary; ateizm’:

„Abyś nas od *niedowiarstwa* i ślepoty serca zachować raczył,
Ciebie Boga prosimy”. (s. 297)

pocalowanie rzecz. od czas. *pocalować*:

„Jezu od Judasza *pocalowaniem* wydany
zmiłuj się nad nami”. (s. 323)

świekra ‘matka męża; teściowa’:

„Św. Anno, poważna *świekro* Józefa św.
zmiłuj się nad nami”. (s. 487)

świętobliwość rzecz. od przym. *świętobliwy* ‘odznaczający się
religijnością, pobożnością; bogobojny’:

„Serce Jezusa kościele *świętobliwości*,
zmiłuj się nad nami”. (s. 301)

zgrzeszenie rzecz. od czas. *zgrzeszyć* ‘popęlnić grzech’:

„Boży Synu! odpuść nam nasze *zgrzeszenia!*” (s. 670)

Siedem wyrazów z tej grupy występuje w Słowniku Dunaja z kwalifikatorem *rzad.* (*folgować, frasobliwy, tłuszcza*), ma inne znaczenie (*słodkość, zmacać*), a także z kwalifikatorami ekspresywnymi: *pot.* (*obgadywać*) i *książ.* (*zmaza*).

Przykłady użyc:

frasobliwy *rzad.* ‘skłonny do zmartwień; zmartwiony’:

„Matka przy Nim *frasobliwa*
Stoi prawie ledwie żywa”. (s. 669)

tłuszcza *rzad.* ‘w stylu książkowym: pogardliwie o tłumie;

motłoch, zgraja, hołota’:

„Setnik woła: Syn to Boży!
Tłuszcza wierząc sobą trwoży”. (s. 669)

zmacać SJPD ‘zetrzeć’ *przen.* ‘naprawić grzech, winę’;

SWJP ‘dać zadośćuczynienie za winy’:

„(...) który przez krew i śmierć swoją *zmacałeś* grzechy ludzkie:
zmacz łaskawie i moje”. (s. 325)

zmaza ‘w stylu książkowym: hańba, niesława’:

„A *zmaza* pierworodna nigdy w Tobie nie powstała”. (s. 232)

obgadywanie rzecz. od czas. *obgadywać*; SWJP *pot.* ‘opowiadać
o kimś niepoehlebne rzeczy, obmawiać’:

„Strzeż Panie uszu moich, aby się nie przysłuchiwały *obgadywaniu*
i kłamstwu”. (s. 7)

W omawianej grupie wyrazów występują głównie rzeczowniki, co wynosi aż 72,2%, czasowniki i przymiotniki stanowią łącznie 27,8%.

5. Tylko 4 jednostki językowe nie znajdują poświadczenia w obu omawianych słownikach. Są to trzy wyrazy (*jednorodzony, przebłogosławiona, upłwać*) i jeden związek frazeologiczny: *przypadła nań bojaźń*.

Przykłady użyć:

jednorodzony ‘jedyń’:

„Panno najświętsza, którą Bóg szczególniejszą łaską obdarzył i za Matkę *jednorodzonemu* Synowi swemu przeznaczył ...”. (s. 339)

przebłogosławiona ‘szczególnie błogosławiona’:

„Oddaję Ci także o *przebłogosławiona* Panno Maryo!
w wielowładną opiekę Twoją, rodziców moich, męża, dzieci...” (s. 343)

uplwać ‘oplwać’:

„Jezu, *uplwany* i na oczach zasłoniony,
zmiłuj się nad nami”. (s. 323)

fraz. **Przypadła nań bojaźń** ‘przestraszył się, zląkł się’:

„Zatrwożył się Zacharyasz ujrzawszy go
i *przypadła nań bojaźń*”. (s. 442)

* * *

Analizowane w niniejszym artykule słownictwo to w większości (71,8 %) wyrazy dawne i przestarzałe. W Słowniku Doroszewskiego słowa te opatrzone są kwalifikatorami chronologicznymi: *daw.* (36,4%) i *przestarz.* (35,4%) oraz kwalifikatorami ekspresywnymi (*książ.*, *podn.*, *pot.*) 4,2%. Cztery jednostki językowe (4,2%) nie występują w żadnym z wspomnianych tu słownikach. Pozostałe 19,8 % wyrazów występuje w SJPD bez kwalifikatorów, ale w odczuciu współczesnego użytkownika są rzadko stosowane w języku ogólnym. Znane są jednak wyznawcom kościoła katolickiego, gdyż często pojawiają się w modlitwach i pieśniach kościelnych.

Aż 58,3% omawianych tu słów nie rejestruje *Słownik współczesnego języka polskiego*. Wśród wyrazów niewystępujących w Słowniku Dunaja częste są rzeczowniki odsłowne z formantami *-anie*, *-enie* (np. *karanie*, *obgadywanie*, *odpocznienie*, *pocałowanie*, *wspomożenie*, *zagniewanie*, *zgrzeszenie*) oznaczające nazwy czynności, dziś częściej zastępowane przez rzeczowniki oznaczające nazwy wytworów czynności (np. *kara*, *odpoczynek*, *pocałunek*, *gniew*, *grzech*). W SWJP nieobecne są często rzeczowniki odprzymiotnikowe z formantem *-ość* tworzącym nazwy abstrakcyjne (np. *gorzkość*, *słodkość*, *szczęśliwość*, *świętobliwość*). Wiele też czasowników o odmienniej budowie słowotwórczej pomija „Słownik współczesnego języka polskiego” (np. z prefiksem *u-*: *ubogacić*, *udarować*, *uplwać*, *uskromić*, *uweselić* lub z prefiksem *na-*: *nawiedzić*). Współcześnie czasowniki te tworzone są innymi formantami (por. *podarować*, *wzbogacić*, *oplwać*, *poskromić*, *rozweselić*, *odwiedzić*).